

ACC. N:R M. 14337:1-7.

Landskap: Västergötland Upptecknare: Axel Johansson, Åhaga, Hid
Härad: Kinds Berättare: olika personer; se uppt.bladens
Socken: Ö. Frölunda Berättarens yrke: baksida!
Uppteckningsår: 1957 Född år i

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Hornskedar och andra föremål av horn. s. 1-7.

LUF 86

Skriv endast på denna sida.

ACC. N:R M. 14337:1.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

HORNSKEDAR OCH ANDRA FÖREMÅL AV HORN. L U F 86

Matskedar av trä, har jag icke själv, eller någon av mina berättare använt. Skedar av trä, har dock använts och användes fortfarande och användes även till detta ändamål, under den tid, som hornskedarna var i bruk. Hur längesedan det är, som träskedar användes, som matskedar här på orten har jag ej lyckats att få någon upplysning om. Hornskedar torde med säkerhet ha använts, sedan ganska långt tillbaka i tiden. Min mor, som är den ena av mina berättare är snart 83 år gammal, hon minnes ej annat än hornskedar. Matskedar av trä, torde ha kommit ur bruk, före hennes tidiga barndom. Villket träslag, som dessa matskedar tillverkats av, kan jag icke besvara, men troligen av ~~XX~~ björk, eller annat lövträd. De nu befintliga träskedarna, som användes vid matlagning (grytskedarna), är i regel tillverkade av björk, troligen var matskedarna detta också. Något precis årtal när hornskedar börja att användas är nog svårt att precisera. Mina berättare tror att det börjat någon gång efter 1850 talet. Med detta, som med allt gammalt, som kommit ur bruk, torde dock ha skett systematiskt. I många hem torde träskedar ha använts ganska längen sedan hornskedarna började att användas.

anf 86
1.

ACC. N:R M. 14337:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

2.

Fördelarna med hornskeदार, mot träskeदार var att dessa i första hand var lättare att hålla rena och var starkare, hade längre livslängd, de var väl i regel också lite vackrare än träskeदarna. Nackdelen med ~~de~~ hornskeदarna var att de ej kunde användas i samband med högre värme. Som grytskeदार var de odugliga. Av denna anledning, måste även träskeदार användas samtidigt. Det torde ha varit vid 1900 talets början, ~~de~~ som metallskeदarna, mera allmänt började att användas. Men i vissa hem fanns hornskeदार kvar ganska länge. För många var det nog så, att de ej hade råd, att skaffa sig metallskeदार, åtminstone ej så många på en gång, som behövdes i hushållet. Andra var mer konservativa och traditionsbundna och höll på det gamla så länge, som möjligt. Jag har själv varit i ett hem här på orten, det var ett torpställe till en gång, som min far var rättare och som jag själv arbetade på. Jag var ofta där och utförde körslor åt torparen. I vardagslag åt de alltid med hornskeदार, för min del var det ganska ovanligt, för ~~mitt~~ mitt hem hade vi inga sådana. Detta torparhem var ganska gammalt, det var två syskon, som ärvt detta av sina föräldrar, och allt gammalt var kvar. Avser åren 1918-21.

ACC. N:R M. 14337:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

3.

Så stor olikhet, eller så många sorter av hornskedar, torde ej ha funnits i allmogehemmen. Matskedarna kunde givetvis vara av olika storlek och utseende. Många gånger beroende av vem, som tillverkat dem. Till gräddskumning användes med förkärlek en sked, som i första hand var så tunn, som möjligt. Om det fanns en sådan, som samtidigt var lite större, var det så mycke bättre. I regel var det så, att varje hushållsmedlem hade sin sked. Det fanns många och olika igenkänningsmärke på skedarna. För långt tillbaka, var det så att var och en hade sin bestämda förvaringsplats för sin sked. Detta var ganska vanligt åtminstone för så länge sedan, som det ej var vanligt att diska skedarna. Det fanns också olika skedar, mörkare och ljusare, och med olika långa skaft o, s, v. En del tillämpade också den metoden att göra sitt eget bomärke på desamma. Berättaren omtalar att i hans hem, bodde hans frus morfar, han hade blott en tand kvar, med denna tanden hade han slitit en rand i sin sked, och med detta hade han ett säkert igenkänningsmärke. Som jag förut nämt, så förvarades i äldre tid skedarna av var och en hushållsmedlem på sin bestämda plats. I lite nyare tid, sedan det blivit lite vanligare att diska efter varje måltid, förvarades de

ACC. N:R M. 14337:4

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

4.

i något köksskåp. eller i de gamla matbordens utdragslådor. I äldre tid skedde rengöringen så enkelt, att man torkade av sin sked på byxorna eller på skjortärmen. Att arbetsfolk medfört egna skedar har icke mina berättare eller jag själv hört omtalas. Men däremot att gäster medförde skedar var ganska vanligt, åtminstone om det gällde någon större bjudning. Det fans icke många hem, som i äldre tid hade så många skedar att det räckte till ett större kalas. Efter 1850 talet, torde seden att medföra skedar ha upphört. Man började då att gå ikring att låna av grannar, om man själv ej hade nog till bjudningar. Övriga husgeråd av horn var, olika doser, snusdosar m, m, lie och kruthorn, fjälsterhorn, vävskedskrokar, kammar. Även nålar, som användes till att sy vantar av yllegarn, tillverkades av horn, sådana har jag själv i min tidiga ungdom tillverkat till mor. Gafflar av horn torde inte ha varit brukligt här på orten, mina berättare känner ingenting till om detta. Hur hornskedar och andra föremål av horn anskaffades, för så långt tillbaka, som när dessa började att användas har jag inte lyckats att få någon bestämd uppgift på. 1880-1890 talet, alltså från den tid, som mina berättare minnas, var det i en

ACC. N:R M. 14337:5.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

5.

Grannsocken, in by, som heter Bulsäng, en tillverkare av hornske-
dar. Till denna tillverkare, fick beställarna själva lämna råmaterialet.
Ofta tillgick detta så, härifrån frölunda, att horn lämnades till en
kringvandrande man, som kallades "öregösse", han var, som framgår av
namnet, lite oriktig i huvudet. Han var boende någonstans i Örsås,
hans huvudsakliga uppgift var att bära horn till denna tillverkare
och färdiga arbeten därifrån. Han var också mycke stolt och glad för
detta förtroende. Fast mina berättare ingenting mins om några kring-
vandrande försäljare, är det dock min tro, att så har varit fallet
från första början. Mina berättare mins heller ingenting om några
kringvandrande vävskedsknallar. De flesta hornske-
dar och andra horn-
arbeten, torde ha anskaffats hos närmaste tillverkare. Åtminstone tor-
de detta ha varit det vanligaste bland allmogen. Genom att lämna
råmaterialet, hade de sålunda endast arbetet att betala. De bättre e-
konomiskt lottade, den tidens herrskap, gjorde väl troligen en del av
dessa sina inköp, såväl på marknader, som i städerna. Det är väl tro-
ligt, att de åtminstone i vissa fall, kunde få snyggare och mera väl-
gjorda arbeten. Några hornarbeten, som saluförts i ladsbygdens

affärer, har jag ej hört omtalas. Detta torde helt bero på att, när affärerna på landsbygden började att bliva mera allmänna, var den tid när hornarbeten började, att i mindre omfattning användas. Något pris på hornskeदार, eller andra hornarbeten, kan ingen av mina berättare minnas. De motiverar detta med att i deras ungdom fanns sådana saker i deras hem och behövdes ej så ofta att förnyas.

Här i Ö.Frölunda kan ingen av mina berättare minnas att det funnits någon, som mera yrkesmässigt tillverkat hornarbeten. Men givetvis har det funnits sådana, som tillverkat detta åt sig själva, och kanske också i ytbytesarbete med någon granne eller bekant. Sådant ytbytesarbete var förr ganska vanligt, den ene var kunnig i ett hantverk, den andra i ett annat. Som jag förut nämt, fanns en tillverkare i Bulsäng Örsås jag har per telefon varit i förbindelse med en person därstädes för att om möjligt få närmare upplysningar om hans tillverkning. Men denna person viste inget om hans tillverkning. Men att sådan tillverkning skett på annat håll, exempelvis i Småland har jag vetskap om. Medan jag nu har skrivigt på dessa uppgifter har jag av en person per telefon fått vetskap om, att kringresande smålänningar "vävskedsknallar" även salufört hornskeदार och andra hornarbeten. Detta får då också bliva en rättelse av vad jag förut felaktigt upptecknat.

ACC. N:R M. 14337: 7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

7.

Som jag förut nämt har jag försökt, att få närmare upplysning om den man, som i Bulsäng Örsås sysslät med horntillverkning, men misslyckades med detta. Jag fick dock adress till en äldre man, som förut bott i bulsäng, om jag genom honom kan skaffa närmare upplysningar, skall jag uppteckna detta och meddela detsamma. Tillverkningen torde åtminstone i huvudsak ha upphört omkring sekelskiftet. Orsaken torde väl ensamt ha varit, övergången till samma saker av metall. Någon beskrivning över arbetets tillvägagångssätt med hornarbeten kann jag tyvärr ej uppteckna. Horn som användes var, ox, ko, får, bagge, "väre" på oförfalskat kindbospråk. Om horn från getabockar ~~användes~~ användes, vet ej mina sagesmän med säkerhet vilket. Att beställarna själva tillhandahölle horn var ganska vanligt här på orten. Den s, k, sluvan koktes bort. Några vidskepliga föreställningar till detta, torde ej att ha förekommit här på orten. De partier på hornen, som ej kunde användas till hornarbeten, användes ej heller till något annat. Hur många hornslöjds alster, som kunde uttagas från olika stora horn, kan jag ej besvara, av den anledning att jag ej har kunnat komma i kontakt med någon, som har någon närmare kännedom om detta arbete.